

Barber van de Pol. *Alles in de wind*. Essays & verhalen. Querido

Vertalen is een dienstbare bezigheid. Van een vertaler merk je niets meer, als hij of zij het goed heeft gedaan. Proust, Joyce, Mann of wie dan ook kent uitstekend Nederlands, zo lijkt het. De geweldige inspanning die dit mogelijk maakt, is in het resultaat verdwenen, zonder sporen na te laten. Blijven er wèl sporen zichtbaar, dan is dat meestal een veeg teken, goed voor enig gemopper aan het eind van de recensie. Vertalen kan ook een ondankbare bezigheid zijn.

Wat zijn dat voor lieden die zich desondanks op de ene vertaling na de andere storten, zichzelf wegcijferend voor een resultaat dat toch vooral op naam van een ander komt te staan? Gelukkig nemen niet alle vertalers genoegen met een bestaan in de schaduw. Zij benutten de kennis die ze hebben verworven door essays te publiceren over de door hen vertaalde auteurs, waarin ook iets tot uiting komt van de titanenklus die elke goede vertaling is. In *Alles in de wind* heeft Barber van de Pol, eerder dit jaar alom geprezen voor haar vertaling van *Don Quichot*, een aantal van zulke essays gebundeld, over Borges, over Márquez, over Djuna Barnes en natuurlijk over Cervantes.

Heldere, ter zake deskundige essays zijn het, vooral die over Borges, met wie ook een tweetal amusante interviews is opgenomen. Je ziet de blinde, in vele talen binnensmonds sprekende Borges voor je, wanneer hij Van de Pol toevoegt dat het interview met haar 'ganz verschillend' is van wat hij gewend is, en het kost geen moeite om hem gelijk te geven. Een grondig essay over Cortázar ontbreekt, terwijl je dat toch zou verwachten. Voor haar vertaling van *Rayuela* heeft Barber van de Pol indertijd de Nijhoffprijs gekregen. Maar er is wel iets anders: een tweetal brieven van de vertaalster aan de inmiddels overleden auteur, waarin zij van de hak op de tak springend vertelt over haar relatie met hem.

Dezelfde losheid van toon en vorm kenmerkt meer teksten in de bundel, die behalve de al genoemde essays ook diverse autobiografische verhalen en schetsen bevat. Ze onthullen iets van de privé-wereld waaruit al die mooie vertalingen zijn voortgekomen. In een stuk met de jolige titel 'Olé, of: Waarom ik geen Spanjespecialist ben geworden' bekent Van de Pol dat de beslissing om *Don Quichot* te vertalen háár reactie was op de nederlaag die zij tegen Spanje had geleden.

Wie nu aan voetbal denkt, heeft het mis. Het gaat Van de Pol om de verschrikkelijke clichés, van sangria tot gitaarspel, die de zo enthousiast begonnen kennismaking met Spanje tijdens de studiejaren tot een teleurstelling hadden gemaakt. Pas veel later was zij in staat en bereid die clichés ook als 'interessante waarheden' te verwelkomen. In de jaren zestig en zeventig, bood de literatuur van Latijns-Amerika uitkomst, waarover de clichés toen pas zijn ontstaan. Het cliché van de Cubaanse 'nieuwe mens' bijvoorbeeld, hét kunstwerk van de revolutie. Bij een bezoek aan het eiland, jaren later, blijkt die nieuwe mens uiteraard onvindbaar. 'We waren er weer eens ingevlogen', reageert Van de Pol laconiek, 'Terwijl we toch wisten dat kunst haaks op de werkelijkheid wil staan'.

Daaraan ontlenen kunst en literatuur hun waarde en betekenis, voor Van de Pol trouwens ook al in de jaren zestig en zeventig, toen menigeen zo'n kunstopvatting

als decadent of elitair placht te verketteren. Kunst en werkelijkheid vallen nooit helemaal samen, maar voor een louter fantastische literatuur (zoals die van Isabel Allende) voelt zij evenmin. Dat door haar vertaalde auteurs als Borges, Cortázar en Márquez vaak 'fantastisch' worden genoemd, berust op een misverstand; wat bij hen fantastisch wordt genoemd, is eerder een speelse verheving van de werkelijkheid. 'Jullie halen gewoon meer werkelijkheid uit de werkelijkheid, als ik het zo zeggen mag', schrijft zij in een van de brieven aan Cortázar.

Intensiteit, daar gaat het Van de Pol om, zo krijg je de indruk. Maar ook om onbevanging en liefst om de combinatie van beide. Hoewel een hang naar het hogere haar niet vreemd is (als studente was zij op zoek naar niets minder dan het 'Totale Perspectief' en de 'Basis van het Bestaan'), wil zij de metafysica bij Borges toch vooral zien als een kinderlijke ontvankelijkheid voor speculaties, niet als een streven om de wereld in onwrikbare waarheden op te sluiten. Het is menens, maar het is ook spel en dus kunst.

Met hand en tand verzet zij zich dan ook tegen de interpretatie van collega-vertaler Robert Lemm, die in *De literator als filosoof* van Borges een heuse wijsgeer maakt. Lemm houdt niet van kunst en heeft daarom geen gevoel voor de kunstenaar Borges, luidt het verwijt. Uit een van de interviews blijkt de meester het met haar eens te zijn, maar die getuigenis wordt enigszins ontkracht, doordat Van de Pol elders schrijft dat Borges tijdens interviews bijna altijd geneigd was ja te zeggen. Wie weet wat de uitkomst zou zijn geweest, als Lemm hem had geïnterviewd.

Aan het belang van de intensiteit doet dat intussen niet af. Ook als vertaalster neemt Van de Pol geen genoegen met lauwheid. 'Zij kon alleen werk vertalen dat haar opvrat', lezen we in een van de autobiografische schetsen. Ze wordt er zelfs 'krankzinnig' van. Dat lijkt overdreven, maar absorberend is het vertalen ongetwijfeld, op het monomane af, zoals Van de Pol laat zien in het verslag van haar speurtocht naar de betekenis van de 'Lamed Wufniks' die Borges in een essay ter sprake brengt. Ter compensatie ging zij zich toen te buiten aan 'een naamloze liefde voor de mensheid in het algemeen en in de bus of tram stempelde ik drie keer af, voor het geval er werd gecontroleerd en er zwartrijders in het voertuig zaten'.

Natuurlijk moet je in zo'n passage de zelfspot niet over het hoofd zien. Barber van de Pol kan relativeren, tot vermaak van zichzelf en van de lezer. In het titelverhaal schrijft zij, na haar 'dagboek van een jongensgek' uit de tienerjaren te hebben gememoreerd: 'Het is vijfentwintig jaar later. Ik luister nogal gedreven naar muziek en probeer daarbij niet altijd aan mannen te denken. Harmonieeler helpt'. Dat is leuk, en tegelijkertijd maakt het duidelijk hoezeer de kunst noodzakelijk is om het persoonlijk evenwicht te bewaren. In een ander verhaal, over een muzieklerares die bij Van de Pol thuis haar lessen geeft, is dat zelfs letterlijk het geval. Het lijkt een typisch geval van uit de hand gelopen dienstbaarheid (net als die excessieve mensenliefde tijdens het vertalen), maar dan staat er plotseling: 'Ze begrijpen niet dat die rustige lessen de duidelijkste van mijn leven zijn. Het is alsof we dan een doel hebben, de kinderen en ik'.

De fiere lijfspreuk waaraan de bundel zijn titel ontleent, heeft ook haar schaduwzijden, zo blijkt. Wat in de wind hangt, mist een solide houvast. In de

autobiografische verhalen en schetsen wordt dat gerelateerd aan een eenvoudige afkomst ('moeder een schipperskind, vader een boerenzoon') en aan het ontbreken van een degelijke echtgenoot. Wel duikt hier en daar een schimmige vriend op, van wie wordt gezegd dat hij geen zichtbare lippen had ('Die had hij in de loop van zijn leven opgegeten'), en in het mooie verhaal 'Heer 60+' wordt verteld over de tragikomische ontmoeting met een corpulente arts in ruste naar aanleiding van een contactadvertentie. Het gegeven heeft alles in zich om tot een potsierlijk resultaat te leiden, maar dat gebeurt niet. Van de Pol weet de voortdurend wisselende reacties van haar alter ego juist subtiel en nauwgezet onder woorden te brengen.

In *Alles in de wind* blijft het bij dit soort bescheiden verkenningen voorbij de vertaling en voorbij het essay. Maar waarom zo bescheiden? Barber van de Pol heeft al enkele kinderboeken op haar naam staan, ik zou wel eens een volwassen roman van haar hand willen lezen. Aan stijl en temperament ontbreekt het haar in elk geval niet. Zij schrijft soepel, geestig en zonodig bijtend, getuige de felle aanval op het 'boerisme' (naar analogie van arbeiderisme) van John Berger. De dienstbaarheid kent tenslotte ook haar beperkingen, en deze bundel bewijst dat zij als schrijfster stevig op eigen benen kan staan, ongeacht de windkracht.

(*NRC Handelsblad*, 2-5-1997)